

IKONOGRAFIA ŚW. STANISŁAWA MĘCZENNIKA I BISKUPA KRAKOWSKIEGO

Sprawozdanie z sesji naukowej (Kraków, 20 i 21 listopada 1973)

Kolejna sesja stanisławowska zwołana pod protektoratem J. Em. Ks. Kard. Karola Wojtyły miała kilku współorganizatorów, a mianowicie: Sekcja Profesorska Historii Sztuki Kongresu Teologów Polskich, Katedra Historii Sztuki Kościelnej Papieskiego Wydziału Teologicznego w Krakowie, Zarząd Muzeum Sztuki Religijnej Archidiecezji Krakowskiej oraz Sekcja Historyczno-Kanoniczna Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie. Trud zaproszenia gości, referentów i ustalenia programu sesji wziął na swoje barki ks. prof. Bolesław Przybyszewski.

Sesję zainaugurowało zebranie wszystkich uczestników w królewskiej katedrze na Wawelu, gdzie u grobu św. Stanisława pod przewodnictwem Ks. Kardynała Wojtyły wysłuchano prastarych hymnów *Gaude Mater Polonia*, *Bogurodzicy* oraz odczytano stosowną lekcję z Pisma św. i perykopę ewangeliczną. Po modlitwach uczestnicy udali się do kapitułarza katedralnego, gdzie obrady otworzył Arcybiskup Metropolita krakowski. W swym krótkim wystąpieniu przypomniał zebranych o historycznej roli św. Stanisława jako patrona Polski, zwanego już w XIII stuleciu Ojcem Ojczyzny, oraz o doniosłości badań nad Jego kultem. Stwierdził, że obecna sesja odbywa się w szczególnym miejscu — w Krakowie, tak mocno nasyconym historią, która w sposób oczywisty i niezaprzeczalny wyraża polską tożsamość narodową. Ksiądz Kardynał nawiązał również do obrad toczącego się synodu diecezjalnego i czynionych przygotowań związanych z 900. rocznicą męczeńskiej śmierci biskupa Stanisława. Zadaniem pośrednim lub bezpośrednim tych wszystkich przedsięwzięć jest to, że mają one bliżej oświetlić i w pełni, wielopłaszczyznowo ukazać złożone problemy, wiążące się z życiem, epoką i kultem tego pierwszego polskiego Męczennika. Po słowie Ks. Kardynała Wojtyły przewodniczenie obrad powierzono prof. dr Janowi Białostockiemu.

Pierwszy referat wygłosił doc. dr Tadeusz Dobrzeniecki. Zreferował

on interesujący problem wyobrażeń św. Stanisława jako patrona Polski i Narodu (por. wyżej, s. 551). Po wysłuchaniu referatu uczestnicy obejrzeli archiwalia i księgi liturgiczne związane tematycznie ze św. Stanisławem. Pokazano m.in. bullę kanonizacyjną z roku 1253, ratulus, iluminowane rękopisy, otwarte na miniaturach wyobrażających św. Stanisława. Następnie w skarbcu katedralnym zaprezentowano najcenniejsze zabytki związane z kultem św. Stanisława, wśród nich relikwiarze na głowę, relikwiarz w kształcie ręki, mitrę biskupią oraz wspinały ornat z daru Piotra Kmity. Po przerwie dalsze obrady kontynuowano w pałacu arcybiskupim.

Tematykę przedstawionych prac można najogólniej podzielić na dwie grupy: do pierwszej należały referaty ściśle związane z głównym problemem sesji, tj. ikonografią św. Stanisława; drugą grupę tworzyły referaty omawiające grób św. Stanisława w katedrze wawelskiej i jego przemiany. W tematyce ikonograficznej wyróżniono szczególnie, omawiając analitycznie, trzy typy najczęściej pojawiających się przedstawień: legendę Piotrowina (ks. doc. Władysław Smoleń)¹, męczeństwo św. Stanisława (doc. Alicja Karłowska-Kamzowa)² i kanonizację św. Stanisława (mgr Róża Bielecka). Jak szczegółowo wykazali referenci, wspomniane wyżej wątki były najczęściej, od co najmniej XIV wieku, przedstawiane na obrazach, rzeźbach, haftach czy później w grafice. Podstawą semantyczną dla ikonografii św. Stanisława była zrazu *Vita maior* Wincentego z Kielc, a od połowy wieku XV żywot św. Stanisława pióra Jana Długosza. Najczęściej wyobrażano cały żywot św. Stanisława w przedstawieniach wieloobrazowych, rzadziej były to sceny autonomiczne. Tak było w średniowieczu i w pierwszej połowie XVI wieku. Później, w dobie baroku, zanikają wielkie rozbudowane kompozycje ikonograficzne, dające wiernym całą fabułę legendy św. Stanisława, pojawiają się natomiast obrazy samodzielne, na których św. Stanisław występuje najczęściej z Piotrowinem, swym nieodłącznym atrybutem ikonograficznym. Zagadnienie barokowej ikonografii św. Stanisława było tematem osobnego referatu, który przedłożył dr Tadeusz Adamek³. Odrębny, niejako autonomiczny problem ikonografii św. Stanisława w malarstwie miniaturowym zreferowała mgr Zofia Rozanow. Typolo-

¹ W. Smoleń, *Legenda Piotrowina w gotyckiej ikonografii św. Stanisława ze Szczepanowa*, „Roczniki Humanistyczne KUL — Historia Sztuki” 23 (1975), z. 5, s. 5—14.

² A. Karłowska-Kamzowa, *Wyobrażenia męczeństwa biskupa Stanisława Szczepanowskiego (do połowy XVI wieku)* [w:] *Interpretacja dzieła sztuki*, Warszawa—Poznań 1976, s. 23—46. Ta sama autorka opublikowała wcześniej inną pracę związaną tematycznie z osobą św. Stanisława: *Męczeństwo św. Stanisława w relacji Wincentego Kadłubka*, „Studia Źródłoznawcze” 20 (1975) s. 76—84.

³ T. Adamek, *Wybrane problemy z ikonografii św. Stanisława biskupa w malarstwie polskim XVII i XVIII wieku*, „Roczniki Humanistyczne KUL — Historia Sztuki” 23 (1975), s. 15—25.

gię ubioru biskupiego w ikonografii św. Stanisława omówił na wybranych przykładach O. Paweł Sczaniecki OSB, prezentując historyczną ewolucję pontyfikalnych szat liturgicznych. Referat ten z powodu absencji prelegenta odczytał ks. prof. Bolesław Przybyszewski, opatrując go przy okazji erudycyjnymi glossami.

Jako że sesja odbywała się w Krakowie, nie mogło przeto zabraknąć w jej programie historii grobu św. Stanisława. Trzy uzupełniające się wzajemnie referaty na ten temat wygłosili: mgr Zofia Boczkowska (Trumna św. Stanisława), dr Michał Rożek (Dzieje grobu św. Stanisława)⁴ i ks. mgr Tadeusz Piętiewicz (Konfesja św. Stanisława). W ten sposób całościowo zanalizowano dzieje tego szczególnego miejsca w historii Narodu i Państwa polskiego — Ołtarza Ojczyzny (Ara Patriae), bo takie miano zyskał sobie grób św. Stanisława w naszej świadomości narodowej.

W ożywionej dyskusji udział wzięli: ks. prof. Bolesław Przybyszewski, doc. Alicja Karłowska-Kamzowa, doc. Jan Samek, mgr Zofia Rozanow, dr Anna Różycka-Bryzek, p. Eugeniusz Jelonek, dr Tadeusz Adamek. Dwudniowe obrady oraz dyskusję zamknął Ks. Kardynał Karol Wojtyła, który w serdecznych słowach podziękował referentom za trud i wkład wniesiony do badań nad św. Stanisławem, wysoko oceniając wyniki pracy naukowej, pogłębiające naszą ocenę kultu św. Stanisława, tak silnie uwydatnionego w ikonografii. Metropolita krakowski zakończył swe wystąpienie słowami prośby i zachęty w sprawie dalszych badań i studiów nad kulturą chrześcijańską w Polsce.

Sesja „ikonograficzna”, po wcześniejszych sesjach historycznych, znacznie poszerzyła spojrzenie uczonych na rolę i znaczenie św. Stanisława w dziejach Polski. Jeszcze raz uzmysłowiono zebranym, że granice kultury polskiej, jej zasięgu i oddziaływania możemy mierzyć również kultem św. Stanisława, a w kulcie — jak wiadomo — obok relikwii niepoślednią funkcję pełnił obraz, czy jakiegokolwiek inne plastyczne wyobrażenie — znak, niosące określone treści. Tam, gdzie mieściły się figury, malowane wizerunki św. Stanisława, były ślady polskiej kultury. Prezentowane podczas sesji referaty (w sumie 10)⁵ pozwoliły na stosunkowo pełną orientację w problemach ikonograficznych św. Stanisława, jak również stały się podstawą do dalszych poszukiwań i przemyśleń, wytyczających tym samym postulaty badawcze.

Gościnność Ks. Kardynała Karola Wojtyły, Jego zainteresowanie omawianymi problemami, szczególna niepowtarzalna atmosfera sesji, na którą złożyło się miejsce obrad — katedra Wawelska i pałac arcybiskupi,

⁴ Rozszerzoną wersję tego referatu publikuję w niniejszym tomie (s. 433 nn.).

⁵ Nie został wygłoszony jeszcze referat prof. Zygmunta Świechowskiego, publikowany obecnie (por. s. 539 nn.).

zasługuje także na specjalne podkreślenie. Godna podziwu była szerokość zainteresowań Gospodarza i waga, jaką przywiązywał do pracy i warsztatu historyka, działającego w imię prawdy, czemu dał wyraz w prywatnych rozmowach podczas przerw w obradach. Uczestnicy tego spotkania zachowają w pamięci uczestniczącego w obradach z uwagą i skupieniem przysłuchującego się referatom Ks. Kardynała, ubranego w czarną sutannę, a jedynie łańcuch z krzyżem i purpurowa piuska zdradzały wysoką godność tego Człowieka, który poprzez te sesje rozciągał mecenat naukowy nad polską humanistyką, stwarzając odpowiednią atmosferę, sprzyjającą swobodnej, niczym nie skrępowanej wymianie myśli⁶.

MICHAŁ ROŻEK

⁶ Krótkie sprawozdanie z tej sesji napisał, w formie artykułu pt. *Ikonografia św. Stanisława* („Tygodnik Powszechny” 27, 1973, nr 48) T. Chrzanowski.